

Bäckhästen.

Min far som var född 1816 i Skårby församling berättade att han jemte sju andra pojkar voro en vacker vinterkväll ute på en äng som genomskares av en bäck, för att åka kana på isen, och rätt som det var, står där en vit, till synes from häst på isen, tät intill dem. En af pojkarna kryper upp på hästryggen, och väl uppkommen, uppmanar han en annan att komma och komma och sätta sig bakom sig, och så undan för undan tills alla åtta var på hästryggen, det var alltid plats bakom, så, när den åttonde fick sätta sig upp, skulle han titta framom de andra mot hästhufvudet och utropade då, herre Jesus sicken en häst så lång, och i samma ögonblick, stod alla åtta pojkarna i rada på isen i samma ordning som de sutet på hästryggen, hästen var försvunnen. Skarn, tåler inte guds namn nämnas.

Skaumannen.

(Skausnuan vet jag ingenting om) Min far, som var född i ett torp som låh i Skårby socken omedelbaet intill Krageholms skog som väl heter än i dag Dyrhaven=djur hagen har berättat, att hans far hade sagt, att vid stränga vintrar skaumannen brukade komma in och ligga på hans loge om nätterna och han var så lång att han räckte från den ena väggen till den andra. När gubben kom ut om kvällarna för att gifva kreaturen nattfoder, märktes gott när skaumannen var der, och då sa han bara till honom, flytta dig och då drog han benen till sig men gubben gick fram. Någon lykta var det aldrig tal om på den tiden, utan all kreatursvård fick ske i mörker. Någon skausnua talades inte om. Kanske den skaumannen var ungarl eller enkling.

(? skrift) se pag. 2. o 3.

A 1161 422

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

Jättarna och björnen.

I Hebjera=Hedeberga i Ingelstads härad finnes en stor och hög backe med en kulle mitt på krönet. På 1700-talet kallades backen Kumlabjer, och det påstods, att där skulle varit begravd en jätte, som hette Humle. Sägner förmäler, att i Danmark vid Köpenhamn skall stå en sten varpå läses: Min broder Humle är begravd i Sverge på berget Kumle. Nedanför backen låg ett enstaka hus. Backen ligger långt ifrån byn, och där bodde vångapantaren, en man som hade till uppgift att se efter, att inte kreatur kom in på otillåten mark, då vångapantaren skulle taga in dem och ägaren fick utlösa dem. Det var långt före utbrytningen.

Om högtidskvällar måste alltid människorna i huset pallra sig av till byn, ty då brukade jättarna i backen att våldgästa i huset. Och så en julaften kom en man ledande en

(² skrift) se pag. 2-3

422

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

björn och ville ~~länga~~ låna hus hos folken, men de svarade, att de torde inte själv vara i huset en julafton, och då ville de inte att främlingen skull utsättas för fara, men mannen envisades, att han ville vara i huset med sin björn, och han skulle skrämma bort jättarna, ja, folken gick och mannen kröp i bakugnen med sin björn för att avvakta vad som komma skulle. Så när det hade mörknat, begynte jättarna komma och skulle räkna sig. Alla kallade sig Måns, och så räknade de: "Måns 1, Måns 2, Måns 3 o.s.v.", tills de kom till 12. Så fanns väl inte flera, och så började de att ute i skorstenen i kakelugnsöppningen steka och smurra, så de retade aptiten hos björnen i ugnen, och han begynte murra, och så kastade trollen lite mat till honom och sade: "Kisanmåns vill du ha skrav?(vidbränd skorpa på pannjärnet)" När de så fick maten färdig, började de att räkna sig igen till 12, och så skulle måltiden börja. Under tiden hade mannen i ugnen listat sig ut med björnen och släppt honom in till jättarna, som hals över ~~huvud~~ huvud flydde genom fönster och dörrar till sina gömslen i backen.

Sju år därefter kommer en av jättarna en högtidskväll och frågar, om kisan levde än, då vångapantaren svarade, att kisan levde alla dar, och hon hade sju ungar, som var värre än hon själv och sedan avhördes inte jättarna mera, men backen med namnet är kvar.

Om troll.

Ett stycke vester om Bjerresjö by ligger en backe med namnet Sulebjer och en bondgård med namn efter backen. Angående backen förtäljer sägnen att inne i backen bodde troll och vid högtidliga tillfällen, såsom julafton, ställde trollen upp backen på sulor= guldtcker (deraf namnet Sulebjer) och så dansade de under backen.

Min mor som var född 1818 i Snårestad, i en gård som låg vid kyrkan så att den ena längan utgjorde kyrkogårdsmur, har berättat att åtminstone under hennes uppväxt sägnen berättade att i högen som ännu fins på kyrkogården, och hvar på klockstapeln varit byggd, skall ha bott troll, och att folket i den nämde gården skulle haft mycken olägenhet af dem.

Jetta och troll.

I Hebjera. = Hedeberga i Ingelstads härad finnes en stor och hög backe, med en kulle mitt på krönet. På 1700 talet kallade de backen Kumlabjer, och det påstods att der kulle vara begravt en jätte som hette Humle. Sägner förmäler, att i Danmark vid Köpenhamn, skall stå en sten, hvar på läses i min broder Humle är begravd i Sverige på berget Kumle. Nedan för backen låg ett enstaka hus, .Backen ligger långt ifrån byn, och der bodde vångapantaren, en man som hade till uppgift att se efter att inte kreatur kom in på otillåten mark, då vångapantaren skulle taga indem och egaren fick utlösa dem. Det var långt före utbrytningen. Om högtidskvällar måste alltid människorna i huset påra sig af till byn, ty då brukade alltid jättarne i backen att våldgästa i huset. Och så en julafton kom en man, ledande en björn och ville låna hus hos folken, men de svarade att de torde ~~de~~ inte sjelf vara i huset en julafton och då ville de inte att främlingen sk skulle utsättas för fara, men mannen envisades att han ville vara i huset med sin björn och han skulle skrämma bort jättarna, ja folken gick och mannen kröp i bakugnen med sin björn för att

A 1161

avskrift.

422

Per. född 1816 i Skarby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

afvakta vad som komma skulle. Så när det hade mörknat begynte jävt
jättarna komma, och så skulle de räkna sig, alla kallade sig Måns
och så räknade de: Måns 1, Måns 2 Måns 3 o.s.v. tills de kom till tolv.
så fanns väl inte flera, och så började de, att ute i skorstenen
i kakelugnsöppningen steka och snurra så de retade aptitet hos
björnen i ugnen, och han begynte murra, och så kastade trollen
lite mat till honom och sade! kisan måns vill du ha skav? = vidbränd
skorpapå panajernet. När de så fick maten färdig började de att
räkna sig igen till 12 och så skulle middagen börja. Under tiden
hade mannen i ugnen listat sig ut med björnen och släppt honom in
till jättarnasom hals öfver huvud flydde genom fönster och dörrar
till sina gömslen i backen. Sju år derefter kommer en af jättarna
en högtidskväll och frågar om kisan lefde än, då vångapantaren
svarade att kisan lefde alla dar och han hade sju ungar som var
värre än hon själf och sedan afhördes inte jättarna mera, men backen
med namnet är kvar.

Kitta Styr.

Min far berättade även att i Söfvestad hade funnits två
syskon, Kristoffer Styr och Kitta Styr (Kersti). Om bemålde syskon
troddes att de kunde trolla och det var ju under hofveritiden det
tilldrog sig. Sålunda tyckte folket sig märka att det aldrig

gick dem väl i hofveriarbetet vid gården (Krageholm)såsom att köra in säd om hösten o.a.. De kom aldrig lyckligt fram med lass förr än kristoffer var före. Han tjänade som dräng hos en hofbonde. I brist på bättre kommunikationer brukade bönderna låta sina drängar, ett par gånger om året, köra äcker från Ystad till Klippans pappersbruk med lump, och en sådan äcka kunde Kristoffer göra med ett par dåliga hästar som sedan var utdömda till slaggt och körde hurtigare än någon annan. Resan var 10 mil. Och så en dag dog Kitta Styr och skulle begravas och dagen för begravningen var det ett styggt väder, men Kitta blef ju ändå ordentligt begrafnen och gästerna kom hem för att ha lite begrafningsfäst. När de så kom in på gården tittar Kitta ut från hömejdalen (ett hål i sidan i taket der det stickes upp hö) och säger till sitt eget begrafningsfolk: Det är ett förbannat fult väder i dag. Kristoffer bad då gästerna gå inn och sedan listade han väl Kitta till till grafven igen, ty hon afhördes aldrig mera. Kristoffer dog senare.

Om goavetta.

Tron på goavätta och sägnerna varierar nog mycket på olika trakter och sjelfva objektet var naturligtvis lika fabulöst som vår tids så mycket utstofferade med tuppmösser, träskor och långskäggiga tomtar, och till samma kategori som goavetta kan nog äfven hänföras legenden om goenisse. Fantasien om goavetta var, att i hus der goavetta hade sitt tillhåll skulledet alltid gå väl till, men till gengäld skulle goavätta omhuldas, så att

hon inte svält och for illa. (Sålunda skulle husmodern aldrig glömma att om högtidskvällar mata goavätta, hvilket tillgick så, att i alla fyra hörnen i stugan skulle på bara golfet läggas lite gröt och slås på lite öl (som råttor och möss lät sig väl smaka). Jag har äfven hört af mina föräldrar, att det brukades sätta inn lite i ett kärl på golfvet inne i dalaklockans fodral. Deremot goenisse skulle ha sin ranson af föda öfvan om loft-hålet=uppgången till loftet, som tilltäptes med en läm. En loft-trappafans inte hos bönder. Nissens mat om högtidskvällar, var ett fat gröt, andra tider fick han föda sig sjelf. Goavettans uppgift var mera intim och huslig, än Nissens. Hon höll sig mera inne och tittade efter småttingarna så de inte kom till någon olycka, såg efter elden så den inte gick våld, ställde om så allting var drygt i hushållet, kanske hon någon gång tittade ut i stallet och såg till hur det var med kreaturen o.s.v.

Deremot var Nissens arbete mera handgripligt. Han skulle bära eller draga samman, så att loggolfven var fyllda och laga så att det var tillräckligt med säd på loftet och äfven hjälpa till med kreaturen så de trufdes väl. Förhållandet blef således, att de som voro mera arbetsamma, praktiska och hushållsamma än andra blefvo alltid misstänkta för att ha Nisse. Deremot de som voro slarfiga och der sålaedes ingenting rakte, trodde att de blefvo bestulna af Nisse (han drog ifrån dem), och det fick ju så mycket som möjligt hindras genom att lägga stål i säden i loggolfven, i sädesdrösarne på loftet, skriva kors på dörrarne gräfa ner något sattyg under skamlarna (trösklarna) eller i golfvet i stallet, om inte kreaturen trufdes.

avskrift

*S. Kåne
Gunnar
Skarby*

422

Per Folk 1816 i Skarby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Efter som redaktion fodrar att man skall berätta ordagrant, så tillåter jag mig lite mera om Nissen, fastän den blir lite osnyggt, men det bestyrker åtminstone hvad jag skrifvet om Nissens mathållning.

Det var på ett ställe de hade Nisse och de hade äfven mölla (vattenkvarn) så hade moran satt inn på kvarnloftet ett fat gröt till Nissen. Emellertid behaga mjölnardrängen äta gröten och sedan oreña sig i fatet och säga: de kan var bra nog åt nissen, och det bar så till på kvällen (det var julafton) att drängen fick ett ärende inn på kvarnloftet, och då var det någon som tog honom och dansade med honom hela natten, under det den sjöng ständigt. Du åt upp gröten och sket i fatet och det var bra nog åt Nissen.

Sågnen fötäljer i almänhet att det skulle vara mycket vanskligt att retas med Nissen. Tron på Nissen lefvde delvis kvar hos en del folk ända in i min tid.

Kittebuske.

Min far berättade att någonstades vid landsvägen från Ystad mot Lund stod en buske och i eller under densamma, skulle existera ett fruntimmer med namnet Kittä. På den tiden var det brukligt på köpmanställen i Ystad att det bjöds mycket brännvin. Emellertid var det en bonde som bad om han fick en sup till skulle han dansa med Kittebuske när han körde hem derförbi. När han så kom mitt för busken stannade hästarna af okänd anledning och någon drog han af vagnen och begynte dansa med honom oupphörligt.

Skärp. Sk.

avskrift.

422

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

När de hållet på en stund, säger mannen, för att inte låtsas om någon trötthet, nu galer hanen den vite, detta aktar jag inte mera än skit. När de så hade dansat åter en stund, säger mannen. Nu galer hanen den svårte, nu dansar du bra med Mårten, till sist säger mannen, nu galer hanen den röde, och då söfver alla de döde och då kastade Kitta mannen upp i vagnen och han fick köra hem och hon försvann.

Maran och varulffen.

Har visserligen ej kommit me på temat i tidningen, men talet och tron på dessa har varit mycket almän i den trakt der jag existerat. Och tillåter jag mig fästa några minnen på papperet från deras spöktid. På varulffen och maran troddes rätt myckett ända in i min uppväxttid. Om orsaken till deras uppkomst, enligt folktron, kunde jag visserligen skriva, men sägnen derom är så otäck, att den hälst inte borde vara med här, men så mycket kan sägas, att maran och varulffen skulle vara periodiska förvandlingar från menniskor, mara eller varulf allt efter de olika könen, och denna förvandling skulle vara förorsakad af deras migärer till mödrar under hafvandeskapet, för att de skulle få så smärtfri förlossningar. Förvandlingen från människa kunde ske när som hälst, såväl i sängen som i gångkläderna. Mannen försvann ur kläderna och fick en skepnad liknande hundens och det såg ut när han sprang som gagnade han bara ett bakben.

Skärby, J. K.
avskrift.

422

Varulfven.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

Varulfvens uppgift eller traktan gick alltid ut på att jaga efter hafvande kvinnor, för att möjligen rifva ihjäl dem och komma åt hjärteblodet hos fostret för att derigenom befria sig från att vara varulf, hvarom de själv viste och hvaraf de fick lida mycket af hugg och slag då de alltid var förföljda. Kvinnans medel att skydda sig för varulfven under hafvandeskapet, var huvudsakligast att hon inte gick från hemmet utan att vara åtföljd af manfolk, om det så inte var utan en pojke. Skulle varulfven söka sig inom hus, skulle han krypa under skammelen=tröskeln, eller genom rännstenshålet i köket. På den tidens sters, kökkene=kök, som under husbehovsbrännvinsbränningstider och begagnades till bränneri, började alltid ränste inne mitt på golfvat och fortsatte ut genom väggen.

Om maran är inte så mycket att säga utöfver den vanliga s.k. marridten som menniskorna trodde sig vara utsatta för under sömnen. Maran skulle alltid ingenom nyckelhålet.

Gammalt skrock.

Ända in i min tid troddes allmänt i min trakt att kvinnan i hafvandeskap ovilkorligen skulle förlossas efter döden i grafven och jag som pojke hörde sjelf hur gummorna sinsemellan talade om, att de vid klädslandet af den eller den döda kvinnan, lagt hos liket i kistan saker som, sax ett litet garnnystan, en flaska med vatten kanske mera.